

Vd:s ledare SSF Nyhetsbrev, maj 2018

Medborgare; – Engagera er i forskningen!

Nu har jag demonstrerat - igen - och för vetenskapen. Jag var på Norrmalmstorg i mitten av april och hejade på March for Science. Debatten kretsar till kunskapsmotstånd, postsanning och deepfake. –”Hur vet du det?” är den effektiva frågan som Vetenskap och Allmänhet går i bräschen för. Uppmaningen är att söka fakta och vara källkritisk.

Medborgarforskning och demokratisering av forskningen är också aktuella diskussionsämnen. Förutsättningarna är positiva med hög tilltro bland allmänheten för forskning liksom tillit till forskare. Här handlar debatten om att mobilisera och involvera medborgarna att påverka forskningspolitiken och ytterst hur du och jag kan bli delaktig i själva utförandet av forskning.

Medborgarforskning

Min farfar Harald, trädgårdsmästaren i Gräveby (Närke), hade som bredvidsyssla att ringa in väderobservationer till Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt (blev SMHI 1945). Han rapporterade nogsamt i både sol och rusk, vilket var en prototyp till medborgarforskning.

Medborgarforskning är förhållandevis litet förekommande, men under stark internationell frammarsch under rubriken Citizen Science. Här vill jag betona vikten av medborgaren som subjekt utöver objekt i forskningen. Det handlar om inkluderande forskning, där vi många blir medskapare och delaktiga i själva forskningsutförandet. Exempel är att samla in ett rikt och varierat datamaterial eller anpassa vetenskapliga metoder till praktiska förutsättningar. Kombinationen med professionella forskare blir extra stark. Idén är tilltalande.

Om det kommer att finnas påtryckargrupper – absolut - men nu med argument som är faktaunderbyggda. En rebellisk medborgarforskare kan till och med sätta sin tro till den vetenskapliga metoden mer än de vetenskapliga institutionerna. Med epistemisk representativitet kommer vissa, likt vulcanen Spock i StarTrek att få mera få inflytande i samhället, vilket diskuteras av Jason Brennan i boken 'Efter Demokratin'. Epistokrati betyder makt fördelad genom kunskap och kompetens.

Hur ser det då ut med förutsättningar för medborgardriven/-utförd forskning?
Grundskolans pedagogik utgår sedan en generation från kunskapskonstruktivism

med risk för relativisering i ett postmodernt samhälle. Jag menar att kunskap i sig behöver värderas och oftare ska sökas som ifrågasättningsbar och testbar sanning genom vetenskaplig metodik. Upplever vi alls samsyn på vad forskning är (notera ironin)?

Och så till risken med kognitiv bias för all forskning. Jämför med vad C.D. Broad formulerade 1926 – att den begränsande faktorn blir hypotesbildandet för att förklara all data. Till exempel så kan Big Data och Data Mining locka till att finna korrelationer, men utan tillhörande kausalitet. Detta innebär en omvänd logik och alltså en formidabel utmaning för medborgarforskning. Vid ett stimulerande idéseminarium arrangerat av Formas (2018-03-07) uttrycker vetenskapsteoretikerna Dick Kasperowski och Christopher Kullenberg vid Göteborgs universitet detta fenomen som ”den induktiva vändningen från den hypotesprövande forskningsmetoden”.

Demokratisering av forskningen

Inför nästa ramprogram – det nionde - vill EU-kommissionären med ansvar för forskning och innovation Carlos Moedas se mer demokratisering av forskningen. Det är en sympatisk tanke för att upprätthålla medborgarnas tilltro till systemet. Som medlem av styrelsen i Vetenskap och Allmänhet menar jag att när människor tar aktiv del i forskningen blir det också en ökad förståelse för vetenskapens villkor. Här vill jag även ta fasta på vad Lamy-rapporten rekommenderar om att mobilisera och involvera medborgarna – genom att stimulera till samproduktion av forskning och innovation.

Svenskars förtroende är uppenbarligen högt utifrån hur stora avsättningar som sker på nationell nivå. Vi är bland världstoppen för satsningar som andel av nationalprodukten. Uppfattningen av Sverige som en kunskapsnation är väl förankrad. -Så vad kan gå fel? En risk jag ser är att frågan om vilken konkret nytta som forskningen har ofta saknar svar, eller ges anekdotiskt. Det ligger i sakens natur med långa ledtider mellan upptäckt, innovation och produkt/tjänster. Just här finns problem med lanseringen av EU:s ramprogram, den att mera pengar per automatik ger mera nytta och att medborgarna mera än idag ska få påverka inriktning och områden. Hur då (?); för samtidigt håller vi högt att forskningen ska vara fri (Högskolelagen 1992:1434 6§) och ha en självständig roll i samhället, så att forskningsfrågor fritt kan formuleras, även om det innebär att dagens normer ifrågasätts.

Det finns också en risk för backlash om områden och former för forskning skulle placeras på en marknad för medborgares styrning och efterfrågan. -Vill de bästa

forskarna delta eller riskerar vissa områden att överbeforskas och andra hindras? Det behöver problematiseras kring hur frågan ska ställas om vilken forskning vi behöver.

Begreppet 'demokratisering' är alltså potent, men problematiskt. Låt oss samtidigt konstatera att det svenska forskningssystemet inte är odemokratiskt. Varje medborgare har ett ansvar att sätta sig in i frågan och förhålla sig till vetenskapliga fakta. Men att inom EU-retoriken peka på ett demokratiunderskott för forskningen leder fel.

I takt med att enskilda engagerar sig i forskningen kommer självklart etikfrågor att aktualiseras. Vinnova startar nu ett projekt för en nationell portal som ska hjälpa både forskare och allmänhet att göra rätt bland teknik, etik och juridik. Projektledare är sagde Dick Kasperowski.

Vi får från andra hållet vara vaksamma på tendenser där ett växande akademiskt skrå argumenterar för mera forskningsanslag i opportuna riktningar eller som del i något framväxande samhällskomplex. Samtidigt kommer staten med rätta komma att från tid till annan behöva göra riktade, uppdragsmässiga eller strategiska forskningssatsningar. Den senare uppgiften delar SSF, liksom att stiftelsen söker utmana spårbundenheter i systemet. Det ska bli intressant att följa Tillväxtanalys' pågående analys av frågan.

Min slutsats är att ju mera EU:s ramprogram motiveras och styr verksamhet i enlighet med medborgarnas uttryckta eller uttolkade intressen, desto mer resurser behöver styras till fri forskning genom European Research Council. - Finns motsvarande balans i det svenska systemet, eller tenderar högskolan och statliga forskningsråden att bli institutionellt inlåsta?

Lars Hultman, vd SSF